

Tezaurul monetar din secolul al XVIII-lea descoperit la Gratia, jud. Teleorman

Dan PÎRVULESCU*
și Alina IVĂNESCU**

Pe data de 29 mai 1962, la nord de comuna Gratia, jud. Teleorman, cu ocazia efectuării unor lucrări agricole lângă grădinile fostei Cooperative Agricole de Producție, a fost descoperit un tezaur compus din 62 monede otomane și austriece din secolul al XVIII-lea. Monedele descoperite la Gratia, aflate în prezent în colecțiile Muzeului Municipiului București, au beneficiat de o primă editare în anul 1968¹. Publicarea sumară și cu erori ne-a determinat să reluăm studierea tezaurului, care este pus acum în circuitul științific cu detalii și ilustrație. Identificarea greșită a emitenților l-a determinat pe primul editor să considere că moneda cea mai veche din tezaur provine din timpul lui Ahmed III, însă după reexaminare s-a constatat că este vorba de o piesă de 30 parale (zolota), care poartă numele sultanului Mustafa II (1695-1703). În aceste condiții, prezența monedei de la Mustafa II modifică data de început a tezaurului nostru, dar îl implică totodată și în discuția privind denumirea emisiunilor otomane cu valoare ridicată puse în circulație la sfârșitul secolului al XVII-lea. Cercetări recente au demonstrat că zolotaua a fost emisă pentru prima dată în timpul domniei sultanului Süleyman II (1687-1691) și a avut ca model, din punct de vedere metrologic, piesele de 28 stüveri (2/3 taleri) din spațiul monetar german. Cu o greutate de circa 19,5 g, moneda otomană care apare în documentele scrise sub numele de zolota a fost emisă și în timpul sultanilor Ahmed II, Mustafa II și Ahmed III². Amintim că în lucrările mai vechi³, piesa de 30 parale este numită kuruş, însă cercetările mai noi⁴ relevă faptul că piesele de 19,5 g emise la finalul secolului al XVII-lea și în cursul veacului următor nu pot fi kuruşi, ci zolotale. În privința descoperirilor din Țara Românească, remarcăm că zolotaua emisă în timpul sultanului Mustafa II a mai fost semnalată în componența tezaurului de la Râmnicu Vâlcea⁵.

Reexaminarea monedelor din tezaurul descoperit la Gratia relevă următoarea structură: Mustafa II (1695-1703), 30 parale (1 ex.); Ahmed III (1703-1730), 20 parale (3 ex.); Mahmud I (1730-1754), 10 parale (2 ex.), 20 parale (23 ex.), 40 parale (27 ex.); Maria Theresia (1740-1780), taler (2 ex.); Mustafa III (1757-1774), 40 parale (1 ex.), 60 parale (3 ex.). Cele mai recente sunt două piese de la Mustafa III, una de

* Muzeul Municipiului București; pirvulescu_dan@yahoo.fr

** Muzeul Municipiului București; alina.ivanescu_mmb@yahoo.com

¹ Maria Grigoruță, *Un tezaur de monede turcești din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, descoperit la Gratia (jud. Ilfov)*, București. Materiale de istorie și muzeografie, 6, 1968, p. 269.

² A. Vîlcu, *Moneda otomană în Țările Române în perioada 1687-1807*, Brăila, 2009, p. 219.

³ N. Pere, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, Istanbul, 1968, p. 176. Jem Sultan, *Coins of the Ottoman Empire and The Turkish Republic, a detailed catalogue of the Jem Sultan collection*, Thousand Oaks, 1977, p. 198.

⁴ A. Vîlcu, *op. cit.*, p. 57-60; idem, *Circulația falsurilor după moneda otomană din secolul al XVIII-lea în Țara Românească*, în *Studia varia in honorem professoris Ștefan Ștefănescu octogenarii*, ed. C. Luca și I. Cîndea, București-Brăila, 2009, p. 632.

⁵ A. Vîlcu, *Moneda otomană . . .*, p. 220.

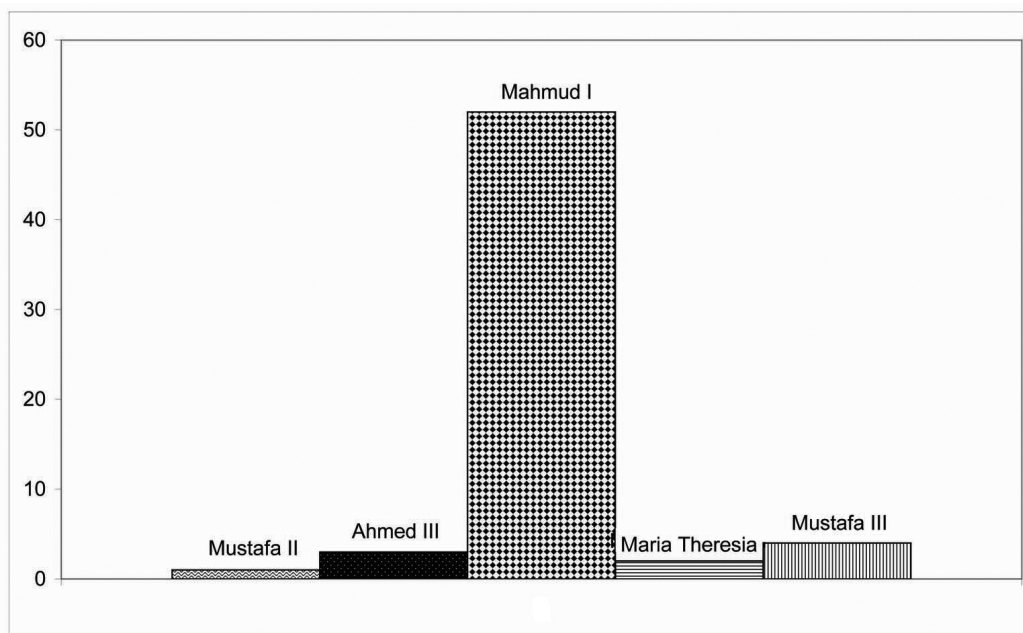

Fig. 1. Structura pe emitenți a tezaurului descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

40 parale (nr. 57) și cealaltă de 60 parale (nr. 60) bătute la Constantinopol (Islâmbol) în anul trei de domnie a sultanului, adică 1759/1760. Tezaurul are continuitate cronologică, însă observăm că lipsesc monedele lui Osman III (1754-1757), fapt care poate fi pus pe seama producției monetare scăzute din timpul domniei acestui sultan.

Emisiunile de 10 parale (onluk) au fost introduse pentru prima dată în timpul domniei sultanului Ahmed III (1703-1730). Greutatea nominalului era de circa 6,5 g și el a fost bătut constant în secolul al XVIII-lea. Piesele de 20 parale (yirmilik) au apărut pentru prima dată în a doua jumătate a domniei sultanului Ahmed III. Acest nominal însoțește de obicei kurușii în componența depozitelor monetare. Piese de 10 și 20 parale se regăsesc și în compoziția următoarelor tezaure din Țara Românească: Dobrești, jud. Dolj, Craiova (strada Nicolae Bălcescu), Câmpulung, jud. Argeș, Odobești, jud. Dâmbovița, Roșu și Colibași, jud. Ilfov⁶. Tezaurul de la Gratia conține două piese de 10 parale bătute în numele sultanului Mahmud I și 26 piese de 20 parale de la sultanii Ahmed III (3 ex.) și Mahmud I (23 ex.).

Kurușul (emisiune de 40 parale) a apărut pe piață tot în timpul sultanului Ahmed III și a avut ca model talerii-lei din Țările de Jos. Începând cu domnia sultanului Mahmud I, a fost abandonată zolotaua și submultiplii săi, principala monedă de argint devenind kurușul. Prezența acestui nominal este atestată în aproape toate tezaurele monetare din Țara Românească încheiate în perioada 1757-1787⁷. Tezaurul descoperit la Gratia conține 28 de kuruși bătuți în numele sultanilor Mahmud I (27 ex.) și Mustafa III (1 ex.).

Piesele de 60 parale (zolota dublă, altmışlık) au fost bătute pentru prima dată în timpul sultanului Mustafa III, când în sistemul monetar otoman a revenit vechiul tip zolota și piesele de 15 parale. Piesele de 60 parale au pătruns repede pe piața monetară a Țării Românești încă de la emiteră și s-au bucurat de

⁶ *Ibidem*, p. 217-219.

⁷ *Ibidem*, p. 221.

succes în rândul populației⁸. Tezaurul nostru conține trei astfel de exemplare care poartă pe avers numele sultanului Mustafa III.

Talerul, nominal mare de argint, apare pentru prima dată în circulația din Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Documentele scrise nu precizează de obicei despre ce fel de taleri este vorba însă descoperirile indică prezența categorică din punct de vedere numeric a talerilor bătuți în Europa centrală și apuseană⁹. În secolul al XVI-lea, pe fondul devalorizării nominalurilor mărunte de argint, în Europa are loc înlocuirea progresivă cu monede de argint de valoare ridicată din categoria talerilor¹⁰. Spre sfârșitul secolului al XVI-lea și în secolele XVII-XVIII, mențiunile documentare referitoare la taler se înmulțesc în Țara Românească. În compoziția tezaurului descoperit la Gratia sunt doi taleri austrieci, în bună stare de conservare, emiși la Viena, în numele împărătesei Maria Theresia.

Toate monedele din tezaurul Gratia, care provin de la sultanii Ahmed III și Mahmud I, prezintă pe revers o serie de sigle-litere. O listă aproape completă a siglelor poate fi găsită în studiul întocmit de Samuel Lachman, lucrare la care ne-am raportat și noi în momentul întocmirii catalogului tezaurului¹¹. Siglele oferă teoretic posibilitatea unei datări mai strânse a monedelor otomane emise în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, însă această operațiune ar trebui legată de publicarea documentelor asupra activității monetărilor otomane în perioada respectivă. Siglele-litere apar pe monedele otomane în prima jumătate a secolului al XVIII-lea și alcătuiesc un sistem complicat a cărui semnificație nu a fost clarificată și care, cel mai probabil, reprezenta o modalitate de a data emisiunile și totodată de a controla producția monetară. La începutul domniei lui Mustafa III, acest sistem al siglelor-litere începe să fie înlocuit treptat cu anul de baterie¹², însă ornamente de diferite tipuri vor continua să apară pe monedele otomane și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea¹³. În cazul tezaurului nostru, toate piesele care provin de la sultanul Mustafa III conțin pe revers anul baterii.

Remarcăm prezența pe piese de 20 parale (yirmilik) și de 40 parale (kuruş) din tezaurul descoperit la Gratia a unui ornament care înconjoară anul de început al domniei sultanului Mahmud I. Aceste piese au în general o stare de conservare mai bună decât cele similare bătute în timpul domniei sultanului Mahmud I, dar care nu prezintă un astfel de ornament sugerând o succesiune a emisiunilor.

Valoarea totală a tezaurului, 1870 parale, la care se adaugă cei doi taleri austrieci, reprezintă cel mai probabil rezultatul unei mici tranzacții comerciale. În secolul al XVII-lea, ponderea monedelor otomane aflate în circulație în Țara Românească este redusă, în comparație cu nominalurile din Europa centrală și de vest, însă această situație avea să se schimbe total începând cu secolul al XVIII-lea. Activitatea principalelor ateliere din Constantinopol și din Egipt s-a intensificat în special în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pe fondul conflictelor dintre Imperiul Otoman cu Rusia și Austria, efortul de război fiind susținut prin lansarea unei mari cantități de monedă. Legăturile comerciale cu Imperiul Otoman au determinat ca, spre mijlocul secolului al XVIII-lea, cea mai mare parte din masa monetară aflată în circulație în Țara Românească să fie formată din monedă otomană, situație care va continua până la războiul dintre anii 1768-1774¹⁴.

⁸ A. Vîlcu, Paraschiva Stancu, *Tezaurul de monede otomane din secolul al XVIII-lea descoperit la Tamași, jud. Ilfov*, CN, 9-11, 2005, p. 470.

⁹ B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, București, 1996, p. 139.

¹⁰ Ana-Maria Velter, Constanța Știrbu, *Circulația în Țările Române a monedelor de argint cu valoare ridicată emise de statele, orașele și forurile ecleziastice germane în perioada secolelor XVI-XVII*, CN, 8, 2002, p. 273.

¹¹ S. Lachman, *The initial letters on Ottoman coins of the eighteenth century*, ANSMN, 19, 1974, p. 203.

¹² *Ibidem*, p. 199.

¹³ A. Vîlcu, *Observații asupra emisiunilor otomane de 60 parale (altmişlik) din timpul sultanului Abdülhamid I*, în Simpozion Chișinău 2001, p. 221.

¹⁴ Idem, *Moneda otomană . . .*, p. 192.

Cercetarea orizonturilor de tezaur generate de conflictele dintre Imperiul Otoman, Rusia și Austria, în Țara Românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, evidențiază faptul că unele depozite monetare sunt constituite aproape numai din monede otomane emise în numele sultanilor Ahmed III, Mahmud I, Mustafa III, Abdülhamid I și Selim III¹⁵.

Cele mai recente monede din tezaurul descoperit la Gratia provin de la Mustafa III și au fost bătute în capitala imperiului, în anul trei de domnie a sultanului, care corespunde cu anii 1759-1760. Data de încheiere a tezaurului oferă astfel un indiciu în privința momentului ascunderii, care ar putea fi plasat în contextul războiului ruso-turc din anii 1768-1774.

C A T A L O G

IMPERIUL OTOMAN

MUSTAFA II (1695-1703)

Kostantiniye

Zolota

Av. Essultan Mustafa bin Mehmed han dame mülkühü duribe fi Kostantiniye 1106

Rv. Sultanül berreyni ve hakanül bahreyni essultan bin essultan

Pere 492.

1. AR → 18,22 g; 39,38 mm. Inv. 78260/23.

AHMED III (1703-1730)

Kostantiniye

Yirmilik

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1115

Rv. Sultanül berreyni ve hakanül bahreyni essultan bin essultan

Pere 517. Lachman, p. 203, sigla nr. 35.

2. AR ↖ 12,95 g; 30,55 mm. Inv. 78258/1.

3. AR ← 12,41 g; 32,29 mm. Inv. 78258/2.

Pere 517. Siglă ilizibilă.

4. AR ↖ 13,28 g; 32,26 mm. Ciobită. Inv. 78258/3.

MAHMUD I (1730-1754)

Kostantiniye

Onluk

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143

Rv. Sultanül berreyni ve hakanül bahreyni essultan bin essultan

Pere 575. Lachman, p. 203, sigla nr. 14.

5. AR ↑ 5,24 g; 25,25 mm. Inv. 78264/1.

Pere 575. Lachman, p. 203, sigla nr. 31.

6. AR ↑ 4,64 g; 25,21 mm. Inv. 78264/2.

¹⁵ *Ibidem*, p. 212-113.

Yirmilik

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul în ornament.

Rv. Sultanül berreyne ve hakanül bahreyne essultan bin essultan.

Pere 574. Lachman, p. 203, sigla nr. 14.

7. AR \searrow 12,07 g; 31,44 mm. Tăiată. Inv. 78259/18.

8. AR \uparrow 11,27 g; 33,25 mm. Inv. 78259/14.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul fără ornament.

Rv. Sultanül berreyne ve hakanül bahreyne essultan bin essultan.

Pere 574. Lachman, p. 203, sigla nr. 14.

9. AR \nwarrow 11,87 g; 29,53 mm. Inv. 78259/23.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul în ornament.

Rv. Sultanül berreyne ve hakanül bahreyne essultan bin essultan

Pere 574. Lachman, p. 203, sigla nr. 29.

10. AR \nearrow 11,81 g; 30,67 mm. Inv. 78259/8.

11. AR \rightarrow 11,68 g; 30,54 mm. Perforată. Inv. 78259/17.

12. AR \leftarrow 11,67 g; 30,18 mm. Inv. 78259/15.

13. AR \swarrow 11,59 g; 31,80 mm. Inv. 78259/22.

14. AR \nwarrow 11,58 g; 31,50 mm. Inv. 78259/10.

15. AR \uparrow 11,55 g; 30,81 mm. Ștearsă. Inv. 78259/20.

16. AR \leftarrow 11,53 g; 33,62 mm. Inv. 78259/11.

17. AR \leftarrow 11,49 g; 29,81 mm. Inv. 78259/12.

18. AR \rightarrow 11,35 g; 30,52 mm. Inv. 78259/21.

19. AR \nearrow 11,14 g; 31,53 mm. Inv. 78259/5.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul fără ornament.

Rv. Sultanül berreyne ve hakanül bahreyne essultan bin essultan

Pere 574. Lachman, p. 203, sigla nr. 29.

20. AR \leftarrow 12,30 g; 30,63 mm. Ștearsă. Inv. 78259/13.

21. AR \nearrow 12,26 g; 32,09 mm. Inv. 78259/3.

22. AR \nwarrow 11,94 g; 30,93 mm. Inv. 78259/4.

23. AR \nwarrow 11,93 g; 30,80 mm. Inv. 78259/2.

24. AR \nearrow 11,90 g; 30,99 mm. Inv. 78259/6.

25. AR \rightarrow 11,81 g; 30,55 mm. Inv. 78259/1.

26. AR \downarrow 11,77 g; 30,56 mm. Ciobită. Inv. 78259/7.

27. AR \nearrow 11,75 g; 30,87 mm. Ștearsă. Inv. 78259/9.

28. AR \leftarrow 11,67 g; 30,04 mm. Ștearsă. Inv. 78259/19.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul în ornament.

Rv. Sultanül berreyne ve hakanül bahreyne essultan bin essultan

Pere 574. Lachman, p. 203, sigla nr. 30.

29. AR \leftarrow 11,30 g; 30,64 mm. Perforată. Inv. 78259/16.

Kuruş

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul fără ornament.

Rv. Sultanül berreyne ve hakanül bahreyne essultan bin essultan

Pere 573. Lachman, p. 203, sigla nr. 8.

30. AR \swarrow 26,13 g; 38,70 mm. Inv. 78260/17.

31. AR \nearrow 24,93 g; 40,54 mm. Tăiată. Inv. 78260/20.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul în ornament.

Rv. Sultanül berreyini ve hakanül bahreyini essultan bin essultan

Pere 573. Lachman, p. 203, sigla nr. 14.

32. AR ↓ 24,01 g; 38,91 mm. Inv. 78260/12.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul fără ornament.

Rv. Sultanül berreyini ve hakanül bahreyini essultan bin essultan

Pere 572. Lachman, p. 203, sigla nr. 14.

33. AR ↑ 23,48 g; 40,53 mm. Inv. 78260/28.

34. AR ↑ 22,38 g; 40,59 mm. Inv. 78260/27.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul în ornament.

Rv. Sultanül berreyini ve hakanül bahreyini essultan bin essultan

Pere 573. Lachman, p. 203, sigla nr. 29.

35. AR ↖ 24,23 g; 37,56 mm. Inv. 78260/6.

36. AR ↑ 23,87 g; 37,77 mm. Inv. 78260/16.

37. AR ↙ 23,60 g; 39,30 mm. Perforată. Inv. 78260/8.

38. AR ↖ 23,58 g; 37,94 mm. Inv. 78260/13.

39. AR ↗ 23,43 g; 38,90 mm. Perforată. Inv. 78260/18.

40. AR ↘ 23,38 g; 38,70 mm. Inv. 78260/19.

41. AR ↘ 23,37 g; 37,66 mm. Inv. 78260/15.

42. AR ↓ 23,36 g; 38,55 mm. Ştearsă. Inv. 78260/21.

43. AR ↑ 23,36 g; 37,73 mm. Inv. 78260/11.

44. AR ↗ 23,28 g; 37,72 mm. Inv. 78260/25.

45. AR ↙ 23,04 g; 38,34 mm. Tăiată. Inv. 78260/10.

46. AR ↑ 23,04 g; 38,26 mm. Inv. 78260/14.

47. AR ← 22,84 g; 39,34 mm. Ştearsă. Inv. 78260/24.

48. AR ↖ 21,33 g; 36,78 mm. Inv. 78260/3.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul fără ornament.

Rv. Sultanül berreyini ve hakanül bahreyini essultan bin essultan

Pere 573. Lachman, p. 203, sigla nr. 29.

49. AR ↓ 24,56 g; 40,50 mm. Ciobită. Inv. 78260/9.

50. AR → 24,36 g; 38,43 mm. Inv. 78260/2.

51. AR ↗ 24,21 g; 37,83 mm. Inv. 78260/5.

52. AR ← 24,03 g; 37,90 mm. Inv. 78260/7.

53. AR ↓ 24,01 g; 39,30 mm. Ştearsă. Inv. 78260/22.

54. AR ↘ 23,80 g; 38,28 mm. Ciobită. Inv. 78260/4.

55. AR ↓ 23,69 g; 39,20 mm. Inv. 78260/1.

Av. Tuğra. Duribe fi Kostantiniye 1143. Anul fără ornament.

Rv. Sultanül berreyini ve hakanül bahreyini essultan bin essultan

Pere 572. Lachman, p. 203, sigla nr. 31.

56. AR ↑ 24,23 g; 40,83 mm. Inv. 78260/26.

MUSTAFA III (1757-1774)

Islâmbol

Kuruş

Av. Tuğra.

Rv. (3) Duribe fi Islâmbol 1171

Pere 635, anul 3 = 1759-1760.

57. AR ↑ 19,80 g; 38,14 mm. Inv. 78263.

Pl. I. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

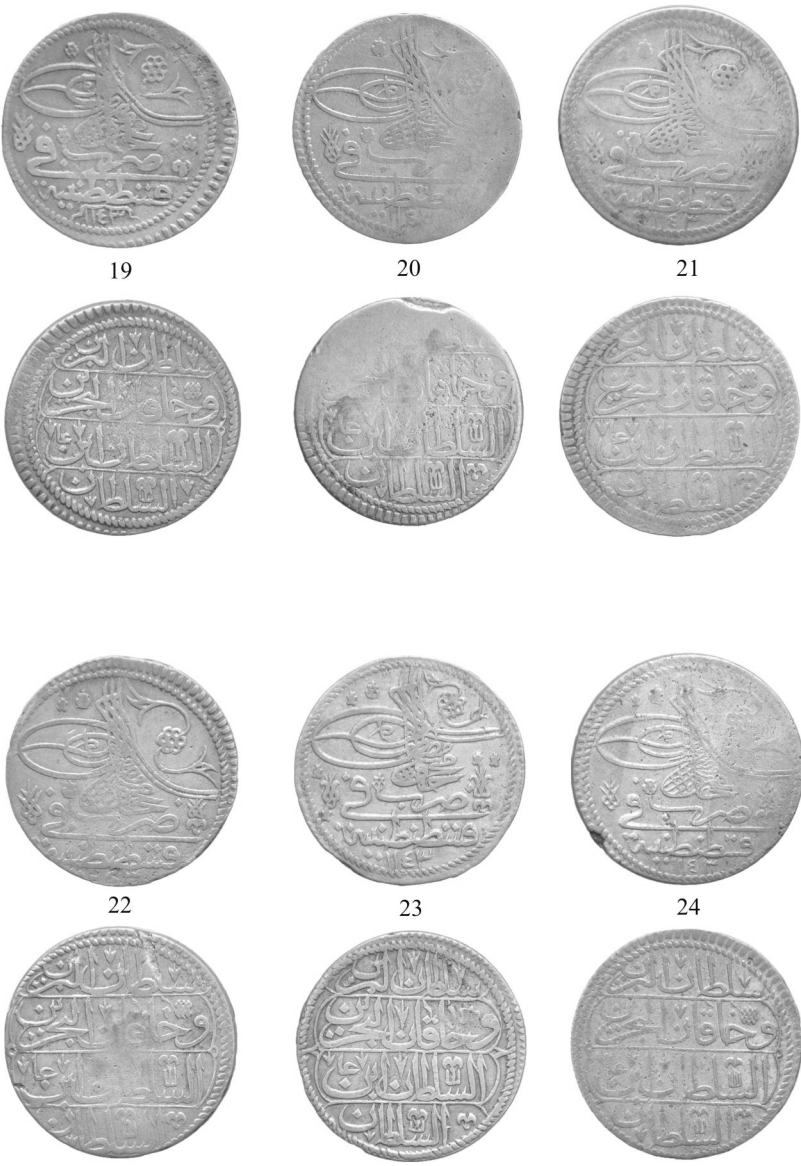
Pl. II. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

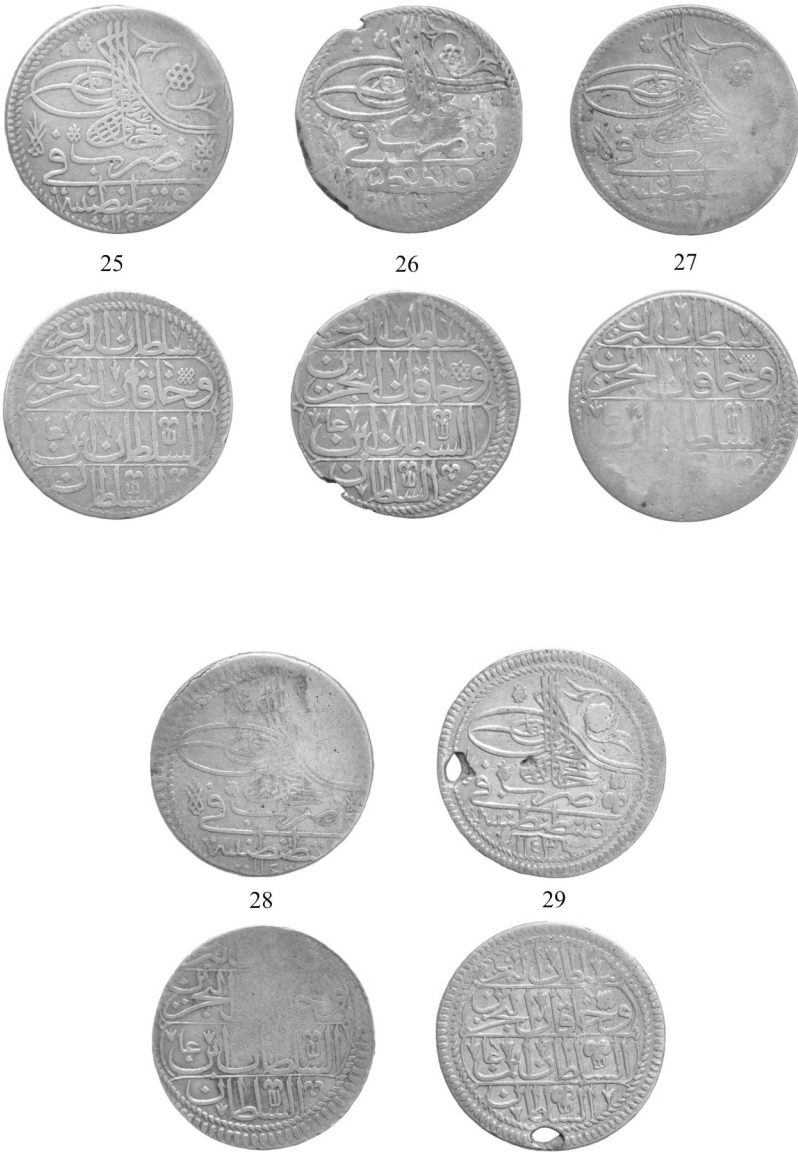
Pl. III. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

Pl. IV. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

Pl. V. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

30

31

32

33

34

35

Pl. VI. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

Pl. VII. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

42

43

44

45

46

47

Pl. VIII. Monede din tezaurul descoperit la Gratiu, jud. Teleorman.

48

49

50

51

52

53

Pl. IX. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

54

55

56

57

61

62

Pl. X. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

58

59

60

Pl. XI. Monede din tezaurul descoperit la Gratia, jud. Teleorman.

Altmışlık

Av. Essultan Mustafa bin Ahmed han dame mülkühü duribe fi Islâmbol 1171

Rv. Sultanül berreyni ve hakanül bahreyni essultan bin (. . .) essultan¹⁶

Pere 632, anul 2 = 1758-1759.

58. AR ↑ 28,77 g; 42,91 mm. Inv. 78261/1.

59. AR ↑ 27,77 g; 42,02 mm. Inv. 78261/2.

Pere 632, anul 3 = 1759-1760.

60. AR ↑ 28,91 g; 43,24 mm. Inv. 78262.

A U S T R I A

MARIA THERESIA (1740-1780)

Viena

Taler, 1755

Av. M·THERESIA·D·G·R· - IMP·GE·HU·BO·REG*

Rv. ARCHID·AUST·DUX - BU·COM·TYR·1755·×

Muchie: IUSTITIA * ET * CLEMENTIA

Herinek, II 404.

61. AR ↑ 27,92 g; 41,00 mm. Inv. 78265.

Taler, 1757

Av. M·THERESIA·D·G·R· - IMP·GE·HU·BO·REG·

Rv. ARCHID·AUST·DUX - BU·COM·TYR·1757·×

Muchie: IUSTITIA * ET * CLEMENTIA

Herinek, II 406.

62. AR ↑ 27,94 g; 40,70 mm. Inv. 78266.

*The coin hoard from the 18th century discovered at Gratia,
Teleorman County*

ABSTRACT

The coin hoard of 62 silver coins discovered at Gratia, Teleorman County, currently in Bucharest Museum's collections, was identified and briefly published in 1968, but its general level of publication and the confusions related to the identification of the items determined the authors to reconsider this monetary discovery. Except for a single coin, issued by Sultan Mustafa II (1695-1703), all other items date from the 18th century and were issued by the Ottoman Empire and Austria. The distribution of the 62 coins for each issuer is as follows: Mustafa II (1695-1703), 30 para (1 ex.); Ahmed III (1703-1730), 20 para (3 ex.); Mahmud I (1730-1754), 10 para (2 ex.), 20 para (23 ex.) and 40 para (27 ex.); Maria Theresia (1740-1780), thaler (2 ex.); Mustafa III (1757-1774), 40 para (1 ex.) and 60 para (3 ex.). Thus, the inferior chronological border is marked by an emission of 30 para (zolota), issued on behalf of Sultan Mustafa II and the most recent coins which conclude the coin hoard, date from the reign of

¹⁶ Prin (. . .) s-a marcat locul unde apare în legendă anul de batere.

Sultan Mustafa III (40 para and 60 para), issued at Constantinople (Islâmbol), in the third year of the reign of the Sultan (1759-1760). Under these circumstances, the hiding date of the coin hoard was situated during the Russo-Turkish war, between 1768 and 1774.

FIGURES CAPTION

Pl. I-XI. Coins from the hoard discovered at Gratia, Teleorman County.

